

PRZEMYSŁAW EUGENIUSZ KANIOK
Katedra Pedagogiki Społecznej
Uniwersytetu Opolskiego

OJCOWIE W PERCEPCJI DZIECI W WIEKU SZKOLNYM W REPUBLICIE NAMIBII. DONIESIENIE Z BADAŃ

*„Trzeba włożyć sporo trudu,
aby oddzielić matkę od jej nowo narodzonego dziecka.
Ale jeszcze więcej trudu kosztuje zachęcenie ojca,
aby włączył się w opiekę nad nim”.*

Francis Fukuyama

1. WPROWADZENIE

W prezentowanym artykule przedstawione zostaną wyniki badań własnych poświęconych udziałowi namibijskich ojców w opiece nad dziećmi w wieku szkolnym i w ich wychowaniu w percepcji samych dzieci¹. Powodem podjęcia przez autora artykułu właśnie tej problematyki są jego zainteresowania naukowe związane z problematyką ojcostwa, między innymi w kontekście multikulturowym. Badania przeprowadzono w trakcie trwania Międzynarodowej Konferencji Naukowej, zorganizowanej przez Uniwersytet Namibijski w dniach od 10 do 14 lipca 2011 roku, zatytułowanej *Kształcąc każdego ucznia każdego dnia. Globalna odpowiedzialność*². Zanim jednak omówione zostaną wyniki przeprowadzonych badań, warto przybliżyć afrykański wymiar relacji panujących pomiędzy ojcem a dzieckiem, kwestie teoretyczne związane z zaangażowaniem ojców w opiekę nad dzieckiem, a także sam kraj, w którym przeprowadzono badania.

2. RELACJE OJCIEC-DZIECKO NA KONTYNENCIE AFRYKAŃSKIM

Potrzeba kontaktu dziecka z ojcem występuje we wszystkich kulturach i wynika z faktu, że wszystkie dzieci na świecie potrzebują zarówno matki jak i ojca³. Zachod-

¹ Badania dofinansowane z grantu badawczego przyznanego przez Instytut Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Opolskiego, a także ze stypendium konferencyjnego Fundacji na rzecz Nauki Polskiej w 2011 roku.

² Por. P. E. Kaniok, *Relacja z Międzynarodowej Konferencji Naukowej w Namibii – „Kształcąc każdego ucznia każdego dnia. Globalna odpowiedzialność”*, *Niepełnosprawność i Rehabilitacja* (2011)3, s. 111-116.

³ Por. A. B. Nsamenang, *Fathers, families, and children's well-becoming in Africa*, w: *The role of*

dzące między rodzicami a dzieckiem relacje są nierozzerwalnie związane z relacjami pozostałych członków rodziny oraz społeczeństwa⁴. Dlatego rodzina, będąc częścią większej zbiorowości społecznej, może być rozpatrywana między innymi w wymiarze społecznym, etnicznym bądź też kulturowym. Nie inaczej jest w przypadku Republiki Namibii, jej społeczeństwa oraz funkcjonujących w niej rodzin.

Przez odwiedzających ten kraj przybyszów społeczeństwo namibijskie jest najczęściej postrzegane jako ogół ludzi o ugruntowanym poczuciu wspólnoty, wynikającym z obowiązującego tam od wielu wieków systemu klanów rodzinnych. Stąd też rodzina namibijska, w tradycyjnym ujęciu, jest rodziną bardzo rozbudowaną. W jej skład wchodzi bliscy oraz dalsi krewni, którzy okazują sobie wzajemną pomoc i wsparcie⁵. Jej najlepszym odzwierciedleniem jest afrykańska wioska uważana za jedną, wielką rodzinę, w której mężczyźni odgrywają zazwyczaj znaczącą rolę.

W większości krajów afrykańskich wychowanie dziecka jest rozumiane w kategoriach zbiorowej odpowiedzialności ponoszonej przez całą rodzinę. W myśl zasady tak zwanego kolektywnego rodzicielstwa, siostra matki jest dla dziecka również jego matką, a brat ojca jest dla niego także ojcem. W tradycji afrykańskiej od mężczyzn, których nazywa się ojcami, przyjęto oczekiwać, że ich zachowanie będzie zasługiwać na to miano⁶. Mężczyzna staje się ojcem, ponieważ czuje się odpowiedzialny za dziecko⁷. Tuż obok tradycyjnego dla społeczeństwa afrykańskiego modelu ojcostwa, określanego mianem ojcostwa kolektywnego, innym modelem, występującym głównie w miastach, jest model ojcostwa społecznego, w którym ojciec nie mieszka ze swoim dzieckiem, ale nadal sprawuje nad nim opiekę, będąc równocześnie ojcem dla dzieci swojego brata lub dla dzieci innych bliskich mu osób⁸. Z perspektywy obyczajowości afrykańskiej, ojcem jest ten, kto bierze odpowiedzialność za opiekę nad dzieckiem i jego ochronę.

W obliczu głodu, wywołanego przez wojnę jeszcze w okresie kolonialnym, oraz związaną z nim koniecznością migracji zarobkowej afrykańskich ojców, nie byli oni dalej w stanie spełniać oczekiwań społecznych w zakresie bycia żywicielami rodziny. Wynikający z niemożności zapewnienia swojej rodzinie godnych warunków do życia wstyd sprawiał, że pewna część ojców szukała pocieszenia w alkoholu oraz w towarzystwie innych kobiet⁹. Niestety zjawisko to oraz związane z nim negatyw-

the father in child development, red. M. E. Lamb, John Wiley and Sons Inc., Hoboken, New Jersey 2010, s. 388.

⁴ Por. A. Russell, J. Mize, K. Bissaker, *Parent-child relationships*, w: *Blackwell handbook of childhood social development*, red. P. K. Smith, C. H. Hart, Blackwell Publishing, Oxford 2002, s. 216.

⁵ Por. M. Firestone, A. Karlin, *Botswana and Namibia. Second edition*, Lonely Planet, Footscray 2010, s. 211.

⁶ Por. N. Mkhize, *Who is a father?*, *Children First* 56(2004)8, s. 3-8.

⁷ Por. A. B. Nsamenang, *A West African perspective*, w: *The father's role: Cross cultural perspectives*, red. M. Lamb, Lawrence Erlbaum, Hillsdale, New Jersey 1987, s. 273-293.

⁸ Por. L. M. Richter, R. Morrell, *Raising children in Africa - holding up the other half of the sky*, w: *Africa's future, Africa's challenge. Early childhood care and development in sub-Saharan Africa*, red. M. Garcia, A. Pence, J. L. Evans, The World Bank, Washington 2008, s. 152.

⁹ Por. M. Ramphel, *Steering by the stars: Being young in South Africa*, Tafelberg Publishers,

ne implikacje względem afrykańskich rodzin przetrwały do czasów współczesnych, towarzysząc innemu niepokojącemu zjawisku, polegającemu na zanikaniu, szczególnie wśród młodych mężczyzn, poczucia odpowiedzialności za dziecko oraz swoją żonę. W konsekwencji, częściej niż kiedykolwiek wcześniej młodzi ojcowie przejawiają skłonności do odtrącania swoich ciężarnych partnerek oraz ich wspólnych dzieci. Najlepszą egzemplifikacją negatywnych zjawisk związanych z pełnieniem przez afrykańskich mężczyzn roli ojca w rodzinie są dane statystyczne, na podstawie których stwierdzono, że jego nieobecność w rodzinie dotyczy ponad połowy namibijskich gospodarstw domowych¹⁰. Niniejszy artykuł stanowi zatem swoistą próbę zweryfikowania powyższej statystyki i ukazania rzeczywistego udziału namibijskich ojców w opiece nad dzieckiem i w jego wychowaniu z perspektywy samych dzieci.

3. UDZIAŁ OJCÓW W OPIECE NAD DZIECKIEM I W JEGO WYCHOWANIU

Według danych szacunkowych, ojcowie spędzają ze swoimi dziećmi od 25 do 35 procent czasu poświęcanego im przez matki¹¹. Choć ilość czasu przeznaczanego przez mężczyzn na rzecz dzieci nie przesądza jeszcze o jakości ich zaangażowania w opiekę nad nimi, to jednak warto przybliżyć kryteria brane pod uwagę przy ocenie postępowania mężczyzn z ich dziećmi.

Terminem, jakim zdecydowano się posługiwać w prezentowanym opracowaniu, jest udział ojca w opiece nad dzieckiem i w jego wychowaniu. W literaturze przedmiotu synonimami określenia „udział ojców” są między innymi zaangażowanie, zobowiązanie, wkład, opieka nad dzieckiem, a także jego wychowanie¹². Problematyka udziału ojca w opiece nad dzieckiem stanowiła przedmiot wielu analiz badawczych przez ostatnie kilkadziesiąt lat, w trakcie których analizowano między innymi obecność ojca przy dziecku, rolę ojca w poznawczym, społecznym oraz moralnym rozwoju dziecka, reprezentowane przez ojców style interakcji z dzieckiem oraz przywiązanie ojca do nowo narodzonego dziecka¹³. Jednakże dopiero w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XX wieku podjęto próbę wyodrębnienia wymiarów, które składałyby się na udział ojców w opiece nad dzieckiem, oraz ujednolicenia dotychczasowej terminologii jednym określeniem. Próbę taką podjęła grupa czterech amerykańskich naukowców, którą stanowili Michael Lamb, Joseph Pleck, Eric Charnov oraz James Levine. W swo-

Cape Town 2002, s. 58.

¹⁰ Por. D. Posel, R. Devey, *The demographics of fatherhood in South Africa: An analysis of survey data, 1993-2002*, w: *Baba: Men and fatherhood in South Africa*, red. L. Richter, R. Morrell, HSRC Press, Cape Town 2006, s. 38-52.

¹¹ Por. M. E. Lamb, J. H. Pleck, E. L. Charnov, J. A. Levine, *Paternal behavior in humans*, *American Zoologist* 25(1985)3, s. 883.

¹² Por. R. Palkovitz, *Reconstructing „involvement”. Expanding conceptualizations of men's caring in contemporary families*, w: *Generative fathering: Beyond deficit perspectives*, red. A. J. Hawkins, D. C. Dollahite, Sage Publications, Thousand Oaks, California 1997, s. 200.

¹³ Por. J. H. Pleck, *Paternal involvement. Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes*, w: *The role of the father ...*, s. 59.

im wystąpieniu, ogłoszonym w roku 1983 podczas sympozjum poświęconemu problematyce przejawianych przez ojców zachowań, naukowcy ci zaproponowali nowy konstrukt teoretyczny, w którym za termin unifikujący wszystkie pozostałe określenia udziału ojców w opiece nad dzieckiem przyjęli słowo „zaangażowanie” (z ang. *involvement*). Wspomniani naukowcy wysunęli propozycję, aby zaangażowanie ojców w opiekę nad dziećmi obejmowało trzy komponenty, do których należą: 1. bezpośrednie zaangażowanie się ojców w interakcje z dzieckiem w trakcie opieki nad nim lub wspólnego wypoczynku, 2. dostępność ojców dla dzieci, 3. odpowiedzialność ojca za dziecko¹⁴. W późniejszym okresie Joseph Pleck wprowadził do tego konstruktu jeszcze dwa komponenty zaangażowania ojców. Są nimi: 4. kontrola sprawowana nad dzieckiem przez ojca, 5. pośrednia opieka ojca nad dzieckiem¹⁵.

Chociaż przytoczony konstrukt nie został w pełni wykorzystany w założeniach teoretycznych prezentowanych badań, to jednak starano się w nich zwrócić szczególną uwagę na bezpośrednie zaangażowanie się ojca w interakcje z dzieckiem poprzez okazywanie mu „zainteresowanie”, „sprawowanie nad nim opieki”, „jego wychowanie” oraz „udzielanie aktywnej pomocy w osiągnięciu przez nie samodzielności”. W przeprowadzonych badaniach uwzględniono także aspekt dostępności ojców dla dzieci, poruszając w nich kwestię liczby godzin spędzanych przez nie dziennie z ojcem.

4. KRÓTKA CHARAKTERYSTYKA KRAJU

Namibia jest państwem położonym w południowo-zachodniej części Afryki. Populacja tego kraju liczy prawie dwa miliony obywateli¹⁶. Jego powierzchnia wynosi blisko 824.300 km² i jest ponad dwukrotnie większa od powierzchni terytorium państwa polskiego¹⁷. Miastem stołecznym Namibii jest położone w środkowej części kraju Windhoek, w którym swoje siedziby mają najważniejsze instytucje państwowe, edukacyjne oraz prywatne firmy. Od roku 1884 tereny dzisiejszej Namibii stanowiły kolonię niemiecką, której pełna nazwa brzmiała Niemiecka Afryka Południowo-Zachodnia¹⁸. Przez następne kilkadziesiąt lat Namibia była pod kolejnymi rządami Związku Południowej Afryki (współcześnie Republiki Południowej Afryki), Ligi Narodów oraz Rady Organizacji Narodów Zjednoczonych. W swojej historii Namibia posiada bardzo wiele bolesnych dla jej obywateli okresów, w tym między innymi

¹⁴ Por. M. E. Lamb, J. H. Pleck, E. L. Charnov, J. A. Levine, *Paternal behavior ...*, s. 884.

¹⁵ Por. J. H. Pleck, *Paternal involvement ...*, s. 58.

¹⁶ Por. Ministry of Education, *The Development of Education. National Report of Namibia* (materiał przedstawiony na 48. Sesji Międzynarodowej Konferencji z zakresu Edukacji, pt. *Inclusive Education: The Way of the Future*, która odbyła się w dniach 25-28 listopada 2008 roku), s. 2, <http://www.ibe.unesco.org/National_Reports/ICE_2008/namibia_NR08.pdf>, (data dostępu: 24.01.2012).

¹⁷ Por. *Namibia*, w: *Encyklopedia popularna PWN*, red. D. Kalisiewicz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 549.

¹⁸ Por. tamże.

okres uprawiania polityki apartheidu, której głównym założeniem była segregacja i dyskryminacja rasowa rdzennej ludności afrykańskiej¹⁹. Swoją niepodległość kraj ten uzyskał w 1989 roku, dzięki międzynarodowym negocjacjom.

Pod względem gospodarczym Namibia jest krajem bogatym w złoża naturalne, a w szczególności w diamenty, uran, ołów i miedź. Poza wydobywaniem złóż naturalnych, innymi ważnymi gałęziami gospodarki Namibii są przemysł spożywczy i skórzany, hodowla owiec i bydła oraz rybołówstwo²⁰. Pomimo potencjalnych szans zatrudnienia w wyżej wymienionych gałęziach gospodarki, blisko 50 procent społeczeństwa namibijskiego stanowią osoby bezrobotne²¹. Sytuację życiową Namibijczyków komplikuje również brak wystarczającej ilości wody, która ze względu na występujący w tym kraju suchy klimat zwrotnikowy, jest reglamentowana. Kolejnym problemem, z jakim zmagają się obywatele Namibii, jest brak powszechnego dostępu dzieci i młodzieży do szkół. Problem ten jest szczególnie zauważalny w północnej części kraju, gdzie dzieci, aby móc uczestniczyć w lekcjach, są zmuszone pokonywać każdego dnia bardzo długie dystanse. Zdarza się bowiem, że w miejscu ich zamieszkania nie ma żadnej szkoły. Wszystkie z przytoczonych w tej części opracowania informacji mogą się przyczynić do lepszego zrozumienia specyfiki tego kraju oraz uzyskanych na temat jego ojców wyników badań własnych.

5. METODOLOGIA BADAŃ

W dotychczasowej literaturze naukowej zagadnienie roli afrykańskich ojców w rodzinie stosunkowo rzadko stanowiło przedmiot zainteresowań badaczy, przez co kontynent ten, jako jeden z nielicznych regionów świata, nie doczekał się opracowań badawczych, które dostarczałyby wyczerpującej i rzetelnej wiedzy na temat ojcostwa. W większości przeprowadzonych do tej pory badań, autorstwa głównie zachodnich naukowców, traktowano to zagadnienie w sposób wybiórczy, sprowadzający się tylko i wyłącznie do niewielkich populacji małych enklaw, znajdujących się w różnych rejonach Afryki²².

Pomimo, że prezentowane w opracowaniu wyniki nie mogą być odnoszone do całej populacji ojców żyjących na kontynencie afrykańskim, to jednak mogą one stanowić istotne źródło informacji na temat ojcostwa w samej Republice Namibii. Dlatego celem niniejszych badań było poznanie udziału ojców w opiece nad namibijskimi dziećmi w wieku szkolnym i w ich wychowaniu w percepcji samych dzieci. W trakcie przeprowadzanych badań próbowano udzielić odpowiedzi na problem badawczy, który sformułowano w pytaniu: Jaki jest udział ojców w opiece nad namibijskimi dziećmi w wieku szkolnym i w ich wychowaniu w percepcji samych dzieci?

¹⁹ Por. *Namibia*, w: *The New Oxford Dictionary of English*, red. J. Pearsall, Oxford University Press, Oxford, New York 1998, s. 75; A. Okoth, *A history of Africa*, vol. 2: 1915-1995, East African Educational Publishers, Nairobi 2006, s. 155.

²⁰ Por. *Namibia*, w: *Encyklopedia ...*, s. 549.

²¹ Por. The International Bank for Reconstruction and Development, *Namibia. Country Brief*, The World Bank, Washington 2009, s. 12.

²² Por. A. B. Nsamenang, *Fathers, families ...*, s. 396.

6. NARZĘDZIA BADAWCZE

W badaniach zastosowano dwa narzędzia badawcze, do których należą *Kwestionariusz Ankiety* oraz *Skala Udziału Ojca w Opiece nad Dzieckiem i w Jego Wychowaniu*. W celu zgromadzenia podstawowych danych na temat badanych dzieci oraz ocenianych przez nie ojców skonstruowano *Kwestionariusz Ankiety*. W narzędziu tym zawarto dziesięć pytań odnoszących się do dziesięciu zmiennych niezależnych. Są nimi: wiek dziecka, jego płeć, narodowość, rasa, miejsce zamieszkania, liczba rodzeństwa, kwestia jego mieszkania z ojcem, wiek ojca, liczba godzin spędzanych przez niego dziennie z dzieckiem, ocena ojca przez dziecko pod kątem jak dobrym jest ojcem. Ponadto, w kwestionariuszu uwzględniono jedno pytanie otwarte, w którym badane dzieci mogły opisać najpiękniejszy moment, jaki spędziły ze swoimi ojcami.

Kluczowym narzędziem, użytym w opisywanych badaniach, w celu poznania udziału ojców w opiece nad dziećmi w wieku szkolnym i w ich wychowaniu w percepcji samych dzieci, jest anglojęzyczna wersja *Skali Udziału Ojca w Opiece nad Dzieckiem i w Jego Wychowaniu* (z ang. *Father Involvement Scale*), której autorami jest Józefa Brągiel oraz autor niniejszego opracowania. Przetłumaczona przez autorów badań na język angielski skala składa się z trzydziestu dwóch twierdzeń, dotyczących czynności wykonywanych zazwyczaj przez ojców względem swoich dzieci. Wspomniane twierdzenia stanowią jednocześnie elementy czterech podskal, z których każda zawiera po osiem z nich i oznacza inny obszar działalności ojca wobec dziecka. Do obszarów tych należą: zainteresowanie, opieka, wychowanie oraz aktywna pomoc w osiągnięciu przez dziecko samodzielności. Opracowanie twierdzeń było możliwe dzięki analizie literatury przedmiotu, rozmowom z ojcami, a także metodzie sędziów kompetentnych. Skalę poddano ostatecznej weryfikacji, stosując względem każdej z czterech jej podskal analizę rzetelności w oparciu o funkcję Alfa Cronbacha. We wszystkich czterech podskalach uzyskano wysokie wartości wiarygodności (zainteresowanie – $\alpha = 0,80$; opieka – $\alpha = 0,80$; wychowanie – $\alpha = 0,86$; aktywna pomoc w osiągnięciu przez dziecko samodzielności – $\alpha = 0,84$). Przy każdym z trzydziestu dwóch twierdzeń badane dziecko może określić intensywność, z jaką ojciec wykonuje względem niego konkretną czynność, zaznaczając swoją odpowiedź na skali od 0 do 4, gdzie liczba „0” oznacza nigdy, „1” – rzadko, „2” – czasami, „3” – często, a „4” – zawsze. Minimalna wartość, jaką może uzyskać badany w każdej z podskal wynosi 0. Natomiast maksymalną liczbą punktów, możliwą do osiągnięcia w podskali, jest liczba 32.

7. PRÓBA BADANA

Badaniami objęto 504 uczniów w wieku od 9 do 15 lat, uczęszczających do dwóch szkół podstawowych w stolicy Namibii – Windhoek. Do wspomnianych placówek należą Holy Cross Convent School²³ (N=230) oraz Martti Ahtisaari Pri-

²³ Por. Holy Cross Convent School – prywatna szkoła katolicka założona w 1907 roku przez Zgromadzenie Sióstr Franciszkanek. Do szkoły uczęszcza 470 dzieci, niezależnie od ich rasy lub wy-

mary School²⁴ (N=274). Przeprowadzenie badań poprzedzono uzyskaniem od wspomnianych instytucji, jak i samych rodziców stosownych zgód. Wśród badanych dzieci przeważały dziewczynki (N=311), które stanowiły 61,71% badanej populacji. Natomiast chłopcy (N=193) stanowili 38,29% wszystkich badanych dzieci. Największą, pod względem przynależności narodowościowej, grupą badanych uczniów były dzieci namibijskie (92,66%). Wśród pozostałej części badanych uczniów wymienić można między innymi dzieci pochodzące z Republiki Zimbabwe (2,78%), Republiki Południowej Afryki (0,99%), Republiki Kongo (0,60%), Republiki Filipin (0,60%) oraz Chińskiej Republiki Ludowej (0,40%). Swoich pojedynczych przedstawicieli w grupie badanych dzieci posiadały także takie kraje jak Angola, Brazylia, Ghana, Indie, Indonezja, Malawi, Nigeria, USA oraz Wielka Brytania. Pod względem rasy większość badanych uczniów stanowiły dzieci czarne (96,63%). Dzieci białe są w badaniach reprezentowane przez zaledwie 1,79% całej badanej próby.

W kwestii zamieszkiwania przez badane dzieci ze swoimi ojcami ponad połowa z nich (67,86%) pozostaje z nimi pod jednym dachem. Z kolei uczniowie, którzy nie mieszkają z ojcami stanowią 32,14%. Biorąc pod uwagę aspekt liczebności siostr i braci badanych dzieci, stwierdzono, że aż 37,30% z nich posiadało więcej niż troje rodzeństwa. Ponadto co czwarte dziecko posiadało dwoje braci lub dwie siostry (25,00%). Wśród pozostałych uczniów wyróżnić można jeszcze tych, którzy mieli jednego brata lub jedną siostrę i stanowili 16,47% całej próby, a także 15,87% dzieci z trójką rodzeństwa. Uczniowie, którzy nie posiadali żadnego rodzeństwa stanowili 5,36% wszystkich badanych dzieci. W toku dalszego opracowywania statystyki opisowej stwierdzono, że średnia wieku ojców badanych dzieci wyniosła ponad 44 lata.

8. WYNIKI BADAŃ

W celu odpowiedzi na problem badawczy wyrażony w pytaniu: jaki jest udział ojców w opiece nad namibijskimi dziećmi w wieku szkolnym i w ich wychowaniu w percepcji samych dzieci?, dokonano niezbędnych obliczeń statystycznych. W trakcie przeprowadzonej analizy statystycznej obliczono wartości średnie (M) oraz odchylenia standardowe (SD) uzyskane przez namibijskie dzieci w czterech obszarach udziału ojców w opiece nad nimi i w ich wychowaniu,

znania. Niskie czesne sprawia, że w szkole mogą się uczyć dzieci, których rodzice nie są zamożni. Por. Archdiocese of Windhoek, *Holy Cross Convent School*, <<http://www.rcchurch.na/windhoek/schools/HolyCross.htm>>, (data dostępu: 24.01.2012).

²⁴ Por. Martti Ahtisaari Primary School – szkoła założona w 1991 roku w dzielnicy Windhoek-Katurtze, tuż po odzyskaniu przez Namibię niepodległości. Do 1997 roku szkoła nosiła nazwę Wanaheda, pochodzącą od nazw czterech namibijskich plemion: Owambo, Nama, Herero oraz Damara. W roku 1997 nazwa szkoły została zmieniona na Martti Ahtisaari, aby w ten sposób uczcić sześćdziesiąt rocznicę urodzin fińskiego polityka, laureata Pokojowej Nagrody Nobla z 2008 roku, wysłannika Sekretarza Generalnego ONZ w Namibii, Martiego Ahtisaariego. Por. M. M Partanen, *Namibia: Martti Ahtisaari Primary School*, <<http://allafrica.com/stories/200806161554.html>>, (data dostępu: 24.01.2012).

do których należą: zainteresowanie, opieka, wychowanie oraz aktywna pomoc w osiągnięciu przez dziecko samodzielności. Wspomniane wyniki przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Wartości średnie oraz odchylenia standardowe uzyskane przez badane dzieci w czterech obszarach udziału ojców w opiece nad nimi i w ich wychowaniu

Obszary udziału ojców w opiece nad dziećmi w wieku szkolnym	Badane dzieci (N = 504)	
	M	SD
Zainteresowanie	2,08	0,88
Opieka	2,06	0,92
Wychowanie	2,60	1,00
Aktywna pomoc w osiągnięciu przez dziecko samodzielności	2,33	0,96

N – próba badana, M – średnia, SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

W oparciu o dane zawarte w tabeli 1. można stwierdzić, że najwyższa wartość średnia została osiągnięta przez badane dzieci w obszarze wychowanie ($M=2,60$). Oznacza to, że namibijscy ojcowie zostali przez swoje dzieci najlepiej ocenieni pod kątem ich udziału w wychowaniu. Drugą, pod względem wielkości, wartością średnią uzyskaną przez uczniów namibijskich szkół podstawowych była wartość w obszarze aktywnej pomocy udzielanej im przez ojców w osiągnięciu przez nie samodzielności ($M=2,33$). Stosunkowo wysoki wynik uzyskany właśnie w tym obszarze może świadczyć o tym, że badani uczniowie cenią sobie pomoc swoich ojców w dążeniu do samodzielności. Najniższe średnie wartości badane dzieci osiągnęły w obszarach zainteresowanie ($M=2,08$) oraz opieka ($M=2,06$). Niska ocena ojców przez dzieci w zakresie sprawowanej przez nich opieki oraz okazywanego im zainteresowania stanowi wyraz ich małej uwagi poświęcanej swoim dzieciom i sporadycznego angażowania się w działania opiekuńcze.

W toku dalszych analiz dokonano obliczeń średnich wartości i odchyłeń standardowych osiągniętych przez badane dzieci w twierdzeniach składających się na cztery obszary udziału ojców w opiece nad nimi i w ich wychowaniu. Średnie wartości tych twierdzeń przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Wartości średnie oraz odchylenia standardowe uzyskane przez namibijskich uczniów w twierdzeniach charakteryzujących cztery obszary udziału ojców w opiece nad nimi i w ich wychowaniu

	Lp	Twierdzenia	Badane dzieci	
			M	SD
OBSZARY	ZAINTERESOWANIE	1 Rozmawia ze mną o tym, co mnie interesuje.	2,27	1,20
		2 Rozmawia ze mną na temat moich planów na przyszłość.	2,49	1,39
		3 Czytamy wspólnie książki i rozmawiamy o nich.	1,43	1,36
		4 Spędza czas wolny ze mną, wspólnie się bawiąc, uprawiając sport, itp.	1,69	1,33
		5 Okazuje mi swoją miłość, mówi mi o tym, przytula mnie.	2,85	1,35
		6 Dbą o to, abym brał udział w spotkaniach rodzinnych.	2,02	1,47
		7 Utrzymuje kontakty ze szkołą, placówką, do której uczęszczam.	2,21	1,47
		8 Rozmawia ze mną o tym, jak się czuję w środowisku rówieśniczym.	1,70	1,37
	OPIEKA	9 Przypomina mi o tym, abym się mył.	2,27	1,63
		10 Przygotowuje dla mnie posiłki.	1,96	1,34
		11 Pierze moje brudne ubrania.	0,96	1,26
		12 Chodzi ze mną na spacer.	1,87	1,32
		13 Podaje mi lekarstwa, kiedy jestem chory.	2,73	1,45
		14 Odwozi i przywozi mnie z miejsca, w którym przebywam podczas dnia.	2,30	1,43
		15 Chodzi ze mną do lekarza, kiedy jestem chory.	2,43	1,45
		16 Pomaga mi w utrzymaniu czystości i porządku w moim pokoju.	1,92	1,52
	WYCHOWANIE	17 Uczy mnie tego, co jest ważne w życiu.	3,07	1,25
		18 Uczy mnie radzenia sobie ze stresem.	2,50	1,36
		19 Uczy mnie pozytywnego reagowania na przeciwności.	2,36	1,38
		20 Mówi mi, że jestem zdolny i zrealizuję swoje marzenia.	2,72	1,39
		21 Nagradza mnie, gdy na to zasługuję.	2,80	1,29
		22 Za złe przewinienia stosuje wobec mnie kary.	2,37	1,46
		23 Uczy mnie podstawowych zasad obowiązujących w społeczeństwie	2,54	1,40
		24 Uczy mnie bezpośredniego wyrażania emocji i postawy nieulegania innym, gdy tego sam nie pragnę.	2,20	1,43
	AKTYWNOŚĆ	25 Uczy mnie, jak być niezależnym.	2,77	1,31
		26 Uczy mnie sprzątanía, prania, przygotowywania posiłków, robienia zakupów, wysyłania listów itp.	2,24	1,49
		27 Uczy mnie korzystania ze środków transportu.	1,78	1,50
		28 Pomaga mi odrabiać zadania domowe.	2,52	1,39
		29 Uczy mnie nawiązywać kontakty z innymi ludźmi i utrzymywać je.	2,04	1,38
		30 Uczy mnie, jak spędzać czas wolny.	2,22	1,44
		31 Uczy mnie gospodarowania pieniędzmi.	2,59	1,43
		32 Uczy mnie, jak radzić sobie w trudnych sytuacjach.	2,51	1,38

N – próba badana, M – średnia, SD – odchylenie standardowe

Źródło: opracowanie własne.

Na podstawie wyników przedstawionych w tabeli 2. ustalono, że spośród 32 twierdzeń najwyższą wartość średnią badane dzieci uzyskały w twierdzeniu 17. – „uczy mnie tego, co jest ważne w życiu” ($M=3,07$). Ujawniona w tym twierdzeniu wysoka średnia świadczy o tym, że namibijskie dzieci często postrzegają swoich ojców jako tych, którzy pokazują im, co tak naprawdę w życiu jest najważniejsze. Można zatem uznać, że ojcowie badanych uczniów są dla nich niekwestionowanymi autorytetami. Drugą najwyższą średnią jest średnia osiągnięta przez badanych uczniów w twierdzeniu 5., sformułowanym w zdaniu „okazuje mi swoją miłość, mówi mi o tym, przytula mnie” ($M=2,85$). Wysoka ocena ojców przez dzieci w zakresie okazywanej im miłości jest dowodem na to, jak bardzo namibijscy ojcowie kochają swoje dzieci i że potrafią to wyrazić w sposób czytelny dla dziecka. Pierwszą trójkę twierdzeń, w których badane dzieci uzyskały najwyższe średnie, zamyka twierdzenie 21., wyrażone w zdaniu „nagradza mnie, gdy na to zasługuję” ($M=2,80$). Silne natężenie średniej wartości, uzyskanej przez badanych uczniów w tym twierdzeniu, oznacza, że ojcowie przejawiają skłonność do częstego nagradzania swoich dzieci. Próbując znaleźć wytłumaczenie dla tego typu zachowania mężczyzn względem dzieci, trudno jest jednoznacznie rozstrzygnąć, czy ich częste nagradzanie jest próbą rekompensaty za zbyt małą ilość poświęcanego im czasu, czy też rzeczywiście stanowi wyraz nagrody adekwatnej do zasług dziecka.

Kolejnymi twierdzeniami, w których ustalono wysokie wartości średnie, są: twierdzenie 25. – „uczy mnie jak być niezależnym” ($M=2,77$), twierdzenie 13. – „podaje mi lekarstwa, kiedy jestem chory” ($M=2,73$) oraz twierdzenie 20. – „mówi mi, że jestem zdolny i zrealizuję swoje marzenia” ($M=2,72$). Mając na względzie bardzo wysokie oceny ojców wystawione przez badane dzieci w wyżej wymienionych twierdzeniach, można stwierdzić, że namibijscy mężczyźni starają się pomagać im w usamodzielnianiu się. Jednocześnie, w sytuacji zagrożenia życia lub ewentualnej choroby dziecka, przejawiają o nie troskę, okazując ją między innymi poprzez podawanie mu lekarstw. Ojcowie badanych dzieci nie zapominają również o odpowiednim motywowaniu ich do dalszych postępów w rozwoju, zapewniając je o tym, że są zdolne i że mogą realizować swoje marzenia.

W trakcie dalszej analizy statystycznej ustalono że twierdzeniem, w którym badane dzieci osiągnęły najniższą wartość średnią, jest twierdzenie 11. – „pierze moje brudne ubrania” ($M=0,96$). Niska ocena ojców pod względem dbałości o odzież dzieci może oznaczać, że pranie ubrań to rola kobiety lub – być może – nie przywiązują oni większej wagi do ich schludnego wyglądu. Wśród innych twierdzeń, charakteryzujących się najniższymi wartościami średnimi w skali, znalazły się między innymi: twierdzenie 3. – „czytamy wspólnie książki i rozmawiamy o nich” ($M=1,43$), twierdzenie 4. – „spędza czas wolny ze mną wspólnie się bawiąc, uprawiając sport, itp.” ($M=1,69$) oraz twierdzenie 8. – „rozmawia ze mną o tym, jak się czuję w środo-

wisku rówieśniczym" ($M=1,70$). Ujawnione we wspomnianych twierdzeniach niskie średnie świadczą o tym, że namibijscy ojcowie bardzo rzadko czytają książki wspólnie z dziećmi. Ponadto nie wykazują oni zainteresowania uczestnictwem we wspólnych zabawach, a także nie rozmawiają z dziećmi na temat ich samopoczucia w środowisku rówieśniczym. Swoistym dopełnieniem powyższych analiz było obliczenie średniej liczby godzin, spędzanych dziennie z dziećmi przez ojców. Jak udało się ustalić, ojcowie badanych dzieci spędzają z nimi blisko siedem i pół godziny dziennie ($M=7,47$). Dzięki przeprowadzonym badaniom uzyskano również informację na temat oceny namibijskich ojców przez ich dzieci na siedmiostopniowej skali, w której liczba „1” odpowiadała wizerunkowi złego ojca, a liczba „7” bardzo dobremu ojcu. Na podstawie osiągniętej przez badane dzieci wartości średniej stwierdzono, że dobrze oceniają one swoich ojców ($M=5,86$).

9. PODSUMOWANIE

Przedstawione w opracowaniu wyniki badań umożliwiły udzielenie odpowiedzi na pytanie: jaki jest udział ojców w opiece nad namibijskimi dziećmi w wieku szkolnym i w ich wychowaniu w percepcji samych dzieci? W wyniku przeprowadzonych obliczeń stwierdzono, że udział ojców w opiece nad dziećmi i w ich wychowaniu został przez badanych uczniów najlepiej oceniony w wymiarze pełnionej przez mężczyzn roli wychowawców oraz osób aktywnie pomagających im w osiągnięciu samodzielności. Zdecydowanie gorzej badane dzieci oceniły namibijskich ojców w zakresie sprawowanej przez nich opieki oraz okazywanego im zainteresowania. Poza odpowiedzią na zawarty w opracowaniu problem badawczy, sformułowano również kilka istotnych wniosków. Pierwszym istotnym wnioskiem jest fakt, że namibijskie dzieci często dostrzegają w swoich ojcach przewodników, którzy starają się im pokazywać to, co w życiu jest najważniejsze, a jednocześnie potrafią okazywać im swoją miłość. Ponadto ojcowie często nagradzają badane dzieci, gdy na to zasługują. Po drugie, namibijscy uczniowie nisko oceniają ojców w kwestii troski o czystość ich ubrań, a co za tym idzie wyglądu. Niska ocena ojców dotyczy również ich rzadkiego czytania dzieciom książek oraz spędzania z nimi czasu wolnego. Ponadto ojcowie nie przejawiają zainteresowania samopoczuciem ich dzieci w środowisku rówieśniczym. Po trzecie, niezależnie od niskich ocen ojców w zakresie poszczególnych czynności opiekuńczo-wychowawczych wykonywanych przez nich względem dzieci, to i tak są oni przez nie generalnie oceniani jako dobrzy ojcowie, uzyskując na siedmiostopniowej skali wartość średnią 5,86.

Reasumując przedstawione w opracowaniu rezultaty badań, warto podkreślić, że ojcowie badanych dzieci są przez nie postrzegani jako osoby bardziej zaangażowane w ich wychowanie i aktywną pomoc im w osiągnięciu przez nie samodzielności, aniżeli opiekę nad nimi oraz rzeczywiste interesowanie się ich sprawami. Pomimo deklarowanych przez dzieci ponad siedmiu godzin dziennie spędzanych z ich ojcami, wydają się oni zbyt mało zaangażowani w opiekę nad nimi.

Dlatego należy przypominać namibijskim mężczyznom o konieczności pełnienia przez nich również roli opiekunów, autentycznie zaangażowanych w życie swoich dzieci. Wypełnienie tego warunku będzie możliwe wraz z momentem uporania się przez władze Republiki Namibii z problemem pięćdziesięcioprocentowego bezrobocia w kraju, będącego bezpośrednią przyczyną emigracji zarobkowej ponad pięćdziesięciu procent namibijskich ojców.

FATHERS IN PERCEPTION OF SCHOOL CHILDREN
IN THE REPUBLIC OF NAMIBIA RESEARCH REPORT

Summary

The purpose of this article is to present the results of research on Namibian fathers' participation in the care and upbringing of their children in the perception of children. The research was conducted among 504 Namibian children from selected schools in the capital of Namibia, Windhoek. It was revealed that a majority of children highly estimated their fathers' role as educators, those who actively assist them in achieving their independence.

Keywords: fatherhood, school-age children, involvement, care, education, Namibia

Nota o Autorze: Przemysław Eugeniusz Kaniok jest doktorem nauk humanistycznych, pedagogiem społecznym oraz pedagogiem kultury. Pracownik naukowo-dydaktyczny w Katedrze Pedagogiki Społecznej Instytutu Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Opolskiego. Członek International Association of Special Education. Autor polskich i zagranicznych publikacji naukowych z zakresu jakości relacji małżeńskich, udziału ojca w opiece nad dzieckiem niepełnosprawnym i w jego wychowaniu. Współautor *Father Involvement Scale – Skali Udziału Ojca w Opiece nad Dzieckiem Niepełnosprawnym i w Jego Wychowaniu*. Swoje doświadczenia zawodowe zdobywał między innymi w zagranicznych organizacjach non-profit, takich jak Association for the Help of Retarded Children (AHRC) w USA, Loddon School w Wielkiej Brytanii oraz Kofoeds' School w Królestwie Danii.

Słowa kluczowe: ojcostwo, dzieci w wieku szkolnym, udział, opieka, wychowanie, Namibia